

АВТОРСКА СПРАВКА

за приносните моменти в публикациите на гл. ас. д-р Петя Илиева-Тричкова, представени за участие в конкурс за заемане на академична длъжност „доцент” по специалност „Социология“, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, за нуждите на Центъра за емпирични социални изследвания на ИФС-БАН - София, обнародван в „Държавен вестник“, бр. 63/30.07.2021 г.

I. Приносни моменти, обогатяващи теорията и методологията:

В изследванията в областта на ученето през целия живот и висшето образование

1. Разкрит е евристичният потенциал на *подхода за способностите и възможностите за реализация* при изследването на образованието (на възрастни) на базата на аналитичен преглед на неговите основни понятия. Наред с това са осмислени основните критики към този подход, систематизирани са изследванията, които го прилагат в областта на образованието, и са открити неговите предимства пред теорията за човешкия капитал. Аргументирана е тезата, че подходът за способностите и възможностите за реализация преодолява ограниченията на теорията за човешкия капитал, като възприема много по-широко разбиране за човешкото развитие, а по отношение на образованието приема, че то има не само инструментална, но и вътрешноприсъща роля и трансформираща/овластяваща роля (Публикация № 1, глави 3 и 4; Публикации № 4 и 14).

2. Стъпвайки на теоретичните предпоставки на подхода за способностите и възможностите за реализация, са разработени концепциите за *модели на активност* и за *модели на о(без)овластяване* чрез образованието на възрастни. Концепцията за *модели на активност* се отнася до процесите, служещи за връзка (взаимодействия с другите), при които младите хора може да превърнат наличните ресурси в нови перспективи за развитие на техните способности и възможности да придобият образование, както и да разширят полето на избор, което имат по отношение на образованието. От своя страна *овластяването* във и чрез образованието (на възрастни) се дефинира като разширяване на активността (процесуална свобода) и способностите и възможностите за реализация (свобода, свързана с възможностите), които спомагат за това хората да повишат контрола, който имат над средата, в която живеят, и да подобрят своето благосъстояние. Тези модели са приложени във вторичен анализ на интервюта от международно качествено изследване сред млади хора, които са преживели ранна трудова несигурност. Идентифицирани са две широки групи *модели на активност*: *стимулираща* (модели на реализирани взаимодействия с институции и индивиди) и *ограничаваща* (модели на нереализирани взаимодействия с институции и индивиди) и две широки групи на *овластяване*: *реализирано* (модели на повишена активност) и *нереализирано* (модели, при които не се постига повишена активност). (Публикация № 1, глава 4 и Публикация № 2)

3. Разработен е *интегриран модел за участие в образованието на възрастни*. В основата на теоретичната рамка за неговото конструиране е синтезът на идеи от *подхода за способностите и възможностите за реализация* и *подхода за вгдрадеността*. Моделът отчита, че способностите и възможностите за реализация в образованието и обучението на възрастни се влияят както от фактори на различни нива (микро, мезо и макро), така и от взаимодействията между факторите от различните нива. Разработеният интегриран модел за участие в образованието на възрастни е приложен успешно при анализа на данни от мащабни сравнителни международни изследвания. Открити са както връзки между отделните фактори, влияещи върху участието в образование на възрастни, така и взаимодействията между факторите на различни нива. Така напр. е разкрита положителна връзка между равнището на иновации в дадена страна и вероятността младите възрастни да участват в неформално обучение, но и че има значими различия в тази връзка в зависимост от индивидуалните характеристики, които те притежават. По-конкретно е установено, че докато тази връзка е по-силна при жените и младите възрастни с висше образование, при формалното образование тази връзка отслабва при младите възрастни с висше образование и при онези от тях, които са с висок социален произход. (Публикация № 1, глава 5 и Публикация № 4)

4. Аргументирана е тезата, че *реализацията на пазара на труда на завършилите висше образование има две страни* – първата е свързана с придобитите от випускниците знания, умения и нагласи, а втората отчита състоянието на пазара на труда, който от своя страна зависи както от състоянието на икономиката и социалната политика, така и на висшето образование. Разкрита е зависимостта на връзката между неравенствата при интегрирането в пазара на труда на висшистите от различните страни и експанзията на висшето образование от институционалното развитие на страната, в която те живеят, което от своя страна е свързано преди всичко със състоянието на нейната икономика и социална политика. (Публикация № 10)

5. Конструирани са *три нови методологически инструменти*, с които да се измерват неравенствата в образованието на възрастни и висшето образование: *индекс на включване в образованието на възрастни*, *индекс на равнопоставеност* и *индекс за образованието на възрастни като общодостъпно благо*. Първите два показват как два от аспектите на справедливостта – включване и равнопоставеност – се променят с течение на времето и са емпирично тествани на базата на данни от различни международни изследвания за четири социални групи: хората с ниско и хората с високо равнище на образование от една страна и заетите и безработните, от друга. *Индексът за образованието на възрастни като общодостъпно благо* мери степента, до която образованието и обучението на възрастни се реализира като общодостъпно благо в дадено общество в следните измерения: достъпност, наличие на достатъчно възможности за обучение, способност на хората да покриват разходите за обучение си и социалната ангажираност към този тип образование. (Публикация № 1, глави 8 и 10 и Публикации № 6 и № 9)

6. Дефинирани са *основните предимства и проблеми на международните сравнителни изследвания*, които са широко използвани в областта на образованието на възрастни и които представляват основната емпирична база за направените анализи в монографията. Откритите предимства и проблеми позволяват да се поставят важни методологически въпроси при използването на количествени данни от мащабни сравнителни изследвания за анализа и осмислянето на социалната реалност. Аргументирана е тезата, че относително цялостното и задълбочено разбиране на същността и процесите, свързани с образованието на възрастни и висшето образование, изискват прилагането на смесен подход и комбиниране на различни типове данни – количествени и качествени, първични и вторични, от представителни и непредставителни изследвания, от лонгитудинални и регулярно повтарящи се изследвания. (Публикация № 1, глава 6 и Methodological Note)

В изследванията в областта на образователните неравенства

7. Защитена е тезата, *че образователните неравенства са важен индикатор за човешкия капитал*, тъй като те улавят загубите в човешкото развитие в два аспекта: *абсолютно и относително*. Показано е че: а) от една страна, неравенствата имат кумулативен характер: социално-икономическите неравенства водят до образователни неравенства, т.е. налице е абсолютна загуба на човешки капитал; б) от друга страна, неравенствата в образованието влияят върху други измерения на човешкия капитал – например те се асоциират с по-ниски нива на междуличностно доверие. (Публикация № 1, глава 9 и Публикация № 8)

8. Идентифицирайки *„социална справедливост по отношение на какво“* като един от основните аспекти на социалната справедливост в достъпа и участието в образованието, са разкрити осезаеми неравенства, които са породени от вътрешната диференциация и стратификация на системите за висше образование. По-конкретно е показано, че студентите от нисък и висок социален произход имат достъп до професионални направления, които се различават по своя престиж. (Публикация № 1, глава 8)

9. На базата на разработена теоретична рамка, която концептуализира ролята на образованието на възрастни за овластяване и за намаляване на *неравенствата в признаването*, е анализиран емпирично един от аспектите на сложното взаимоотношение между образование на възрастни и признаване, а именно – влиянието на участието в неформално образование за възрастни върху самоувереността на индивидите. Разкрита е емпирична значима асоциация, според която влиянието на участието в образование върху получаването на признаване от другите е по-голямо при хората с ниско ниво на образование в сравнение с тези със средно и висше образование. (Публикация № 1, глава 6)

10. Идентифицирани са *две групи характеристики на образователната система*, които влияят на трудовата несигурност при прехода на младите хора от училище към работа: *институционални* (стратификация, професионална ориентация и стандартизация) и *структурни* (разширяване на обхвата на образованието, развитие на ученето през целия живот и разходи за образование). На базата на анализ на данни от международни

сравнителни изследвания е разкрито как конкретно влияят тези характеристики. Например, показано е, че по-ясно изразената професионална ориентация на средното образование, както и по-голямата стандартизация на входа на образователната система, са свързани с по-ниски нива на ранна несигурност на работното място. (Публикация № 5)

11. Обогатен е анализът на *взаимовръзката между междуличностното и институционалното доверие, и висшето образование и образователните неравенства*, като е отчетена ролята на демократичното развитие на отделните страни. От една страна е установено, че тези два типа доверие са по-изразени сред висшистите, които живеят в страни с развита демокрация спрямо тези, които живеят в страни с неразвита демокрация, а от друга, че в страни с развита демокрация, неравенствата в достъпа до образование на възрастни са корелирани с по-ниски нива на междуличностно и институционално доверие, отколкото в тези, които са с неразвита демокрация. (Публикация № 1, глава 9 и Публикация № 15)

В изследванията в областта на половите различия

12. Някои от предложените публикации имат приносен характер в областта на изследванията на половите различия. По-конкретно:

- Разкрит е *механизмът, чрез който образователната система допринася за регионалната сегрегация по пол* в професионалното образование в България. Показано е, че това се осъществява чрез различията във възможностите и тяхното структуриране на регионално ниво, които са свързани с предлагането на професионално образование. (Публикация № 16)

- Разкрити са както различия, така и прилики между младите мъже и жени в това *как образованието влияе на баланса между работа и личен живот*. Установено е, че висшето образование увеличава вероятността този баланс да се смята за важен при избора на работа при мъжете, докато по-ниското образование се асоциира с по-ниски шансове балансът между работа и личен живот да бъде определящ при избора на работа при жените. (Публикации № 3 и 7)

В изследванията в областта на дарителството за образование:

13. Приносните моменти в областта на изследванията в областта на дарителство са в две насоки:

- От една страна, е изграден *модел за концептуализиране на дарителството за образование*, който се основава на интерпретация на подхода за способностите и възможностите за реализация. В рамките на този модел дарителството за образование е дефинирано като своеобразен израз на *активност в полза за другите*, който (има за цел да) подпомогне отделен човек, група от хора или дадена институция по отношение на техните образователни възможности. (Публикация № 12).

- От друга страна, използвайки като теоретична предпоставка модел на ролите на висшето образование, който отчита тяхната вътрешноприсъща и овластяваща стойност както на индивидуално, така и на обществено ниво, е аргументирана тезата, че *дарителството за висше образование следва да насърчава множеството мисии/роли на висшето образование* и че това може да се реализира само чрез развиване на специфична култура на дарителство. (Публикация № 13)

II. Постижения, обслужващи социалното управление и практиката:

14. Разработените теоретични постановки и направените емпирични анализи са използвани като основа за *формулирането на политики в областта на образованието*.

По-конкретно:

- *Индексът за образованието на възрастни като общодостъпно благо* позволява съпоставянето на различните страни по отношение на това, доколко в съответната страна образованието на възрастни е реализирано като общодостъпно благо, а също и ранжиране по отношение на всяко едно от своите измерения. Наред с това, този индекс е приложим и в динамика, за да се проследи дали има промяна в реализацията на образованието на възрастни като общодостъпно благо в отделните страни във времето. Ето защо той може да бъде използван за наблюдение и за оценяване на ефективността на националните политики в областта на образованието на възрастни в Европа. (Публикация № 1, глава 10 и Публикация № 6)

- Формулирани са *препоръки за стимулирането на участието в образование на възрастни на уязвими групи*. Те насочват към разработването на по-диференцирани и нюансирани политики в сферата на образованието и обучението на възрастни и към необходимостта политиките за образование на възрастни да осмислят и отчитат много сериозно ролята на образованието за намаляването на социалните неравенства, включително тези в признаването. (Публикация № 1, глави 5 и 6)

- Аргументирана е препоръката, че *укрепването на сътрудничеството между университетите и бизнеса* в България може да се разглежда като стратегия за повишаване на качеството на висшето образование, както и на капацитета на университетите да се справят ефективно със съвременните предизвикателства, пред които са изправени. (Публикации № 11 и 17)